

KIRGIZİSTAN EKONOMİSİNİN REFORMLAŞMASINDA SERBEST EKONOMİK BÖLGELER*

Yevgeni BONDAR**

Kyrgyzstan has realised reforms in various areas since she gained her independence in 1991. The most important among those is the establishment of open trade areas to maintain a rapid development in Kyrgyzstan's economy. However, the challenges faced during the process of bringing these trade areas into life, such as the inadequate information and technology, the lack of legal background, form obstacles in realising this aim. Overcoming these challenges depends on the development of a firm legal background, adoption of a technocratic management style and explicitly defining these open trade areas

Bağımsızlığın ilân edilmesiyle Kırgızistan toplumunun bütün kesimleri reforme edilmeye başlanmıştır. Bu konuda ağırlık ekonomik ve sosyal alanlara verilmiştir. Öncelikle ülke, diğer Orta Asya ülkeleri gibi, BDT ve diğer devletlerle kopmuş olan ekonomik bağlarını canlandırmaya çalışılmıştır. Joint Venture ortaklıkları kurulmuş, yabancı yatırımlar ülkeye çekilmiş ve krediler alınmıştır. Bununla birlikte, merkezî plânlama ekonomisinden serbest piyasa ekonomisine geçme yönünde reformlara başlanmıştır.

Ancak, on yıllık sosyo-ekonomik değişimle kriz aşılamamış, bununla birlikte ülke gelişiminin temeli atılıp gelişmenin yeni yönleri belirlenmiştir..

Ekonomik reformlar dönemini iki aşamaya ayırabiliriz:

1. 1991'den 1995 yılına kadar yeni ekonomik subjelerin oluşumu ve gelişimi,
2. 1995'ten itibaren başlayarak güçlenmiş üreticilerin ekonomik büyüme ve gelişme göstermesidir.

İkinci aşamada, devlet birçok sorunla yüz yüze kalmıştır: vergi kaçakçılığı, üretim kapasitesinin düşürülmesi, müesseselerin

* Makale Rusçadan Türkçeye Tolegen Baitzhaunov tarafından çevrilmiştir.

** Kırgız-Rus Slav Üniversitesi Öğretim Üyesi

Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgazistan Özel, Kış 2001-2002, Cilt: 7, Sayı: 4, s. 61-69.

çalışmaması, hukukî alt yapının yetersizliği yeni bir vergi kanununa ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Ülkenin Devlet Başkanı Askar Akayev buna ilişkin şöyle demiştir: “Vergi politikamızın gelişim ilkesi, vergilerin hem ekonomik subjeler için, hem sıradan vatandaşlar için genelde düşük olması olmalıdır. Sadece bu hâlde vergilendirme alanımızı genişletebiliriz”.¹ Ülkede istikrarlı mal ve hizmetler piyasasını oluşturma, bütün ekonomik girişimlerin gelişmesi ve yeni ekonomik modellerin uygulanması çalışmaları devam etmektedir.² Bu çözümlerden biri serbest ekonomik bölgelerin oluşturulması olmuştur.

Çağdaş anlamda serbest ekonomik bölgeler 1970’li yılların başlarında Güney Doğu Asya ülkelerinde ortaya çıkmıştır. Serbest ekonomik bölgelerin başlıca hedefi; uluslararası iş bölüşümünün derin etkileşimi, rekabete dayanıklı mallar üretmek, ihracat sayesinde döviz girdisini sağlamaktır. Serbest ekonomik bölgeler, iç piyasaya (yabancı sermaye yardımıyla) ithal malları ikame edebilecek yerli mallar sürmek için de gereklidir. Ayrıca, turizm, kültür ve diğer alanlarda uluslararası ilişkilerin geliştirilmesi ve derinleştirilmesi öngörülmektedir; bu da döviz girdisinin yükselmesini sağlayacaktır. Bu bölgeler, bunlarla birlikte, yerli ve yabancı bilimsel-teknik yeniliklerin millî ekonominin bütün alanlarında hızlı bir şekilde uygulanmasını sağlamaktadır.³

Gelişmekte olan ülkelerin önemli bir görevi de kalifiye işçi, mühendis ve yönetim kadrosunun eğitimi ve yetiştirilmesidir. Sonuç olarak serbest ekonomik bölgelerin oluşturulması, ekonominin serbestleşmesinde modernizasyon yöntemi olarak ele alınmaktadır.⁴

Kırgızistan’daki serbest ekonomik bölgelerin ilki Narın bölgesi olmuştur. 1991 yılının Mart’ında Bölge Milletvekilleri Kurulu gerekli mercilere bölgeye serbest ekonomik bölge statüsü verilmesi talebiyle başvurma kararı almıştır.⁵ Tam bir ay sonra ülkenin Yüksek Kurulu bölgeye bu statünün verilmesini kararlaştırılmıştır.⁶ Bununla birlikte birçok faktör göz önünde bulundurulmuştur: bölgenin az işlenmişliği, sosyal ve üretim alt yapılarının düşük düzeyde olması, ham madde mevcud-

¹ “Eto Vibor Epohi. Poslaniye Prezidenta Kyrgyzskoi Respubliki A. Akayeva Yogorku Keneşu İ Narodu Kirgizstana”, Slovo Kirgizstana, 27 Nisan 2000, Sayı 44.

² T.Kuyçuyev, “Kak Jit Dalşe?” *Ekonomičeskie Nabroski*, Bişkek, İlim, 1996. s. 39-41.

³ V.P.Kuzmenko, Kuznetsova L.İ. “Svobodnye Ekonomičeskie Zoni: Mifi i Realnost”, Naučno-Praktičeski Jurnal, *Ekonomika Predpriyatiya*, 1999, Sayı 2-3. s. 30.

⁴ İ. Faminski, “Svobodnye Zoni Kak Sposob Privleçeniya İnostrannih İnvestitsii. Offshorny Biznes Zarubejom i v Rosii”, *Uçebnoe Posobie*, Lefkoşa-Helsinki: “Pratik”-“Hanikomb”, 1995. s. 3-8.

⁵ *Reşenie sessii: Nannskogo Oblastnogo Soveta Narodnyh deputatov “O Predostavlenii Narynskoj Oblasti Statusa Svobodnoy Ekonomičeskoj Zoni”*, 19 Mart 1991.

⁶ *Postanovleniye Verhovnogo Soveta Respubliki Kirgizstan “O Sozdanii v Narynskoj Oblasti, Svobodnoy Ekonomičeskoj Zony”*, 20 Nisan 1991, Sayı 459-XII.

iyeti, sınır ötesi ticarî-ekonomik ilişkilerin gelişmesi için coğrafi konunun uygun olması ve yabancı sermaye ihtiyacı.

Bu karar, vergi ve gümrük rejimlerinde kolaylıklar ve ihracat-ithalât işlerinin basitleştirilmesini öngörmekteydi. Kısa bir süre içinde bölgenin istikrarlı işleyişi için gerekli teknik-ekonomik zemin, hukukî ve diğer işlemler tamamlanmıştır.⁷ 1993 yılında Narın serbest ekonomik bölgesinin statüsü onaylanmış, bölge merkezinde resmî açılış düzenlenmiştir. Fakat, bugüne kadar bölge sadece ülkenin hammadde kaynağı olarak kullanılmaktadır. Burada sanayileşme oranı, ülke genelinin % 1'ini oluşturmaktadır. Serbest bölgenin oluşturulması her ne kadar sanayileşmeye ilişkin belirli bir sonuç vermişse de, bölge nüfusunun yaşam standardını da doğrudan etkilemektedir. Bölgede 1999 yılının Ekim'inde 29 müessese kaydedilmiştir, bunların yedisi plâstik ambalaj, memba suyu üretmekte, tarım ürünlerini işlemektedir. Modern müesseselerin oluşturulmasında Çin, ABD, Lübnan, Güney Kıbrıs, Malta, Bulgaristan, Rusya (Yakutistan) firmaları katılmıştır.⁸

Çin, Koçkorka kasabasında fabrika inşası için yaklaşık 200 bin Dolar; Maltalı Grit firması, altın madenler işletmesine 200 bin Dolardan fazla yatırım yapmıştır. Bu ortaklarla kontrol hissesi Kırgız tarafına ait Joint Venture şirketleri kurulmuştur. Bölgenin kendi bütçesi ile At Başı kasabasında, Araşan memba suyu şişeleme işletmesi, bölge merkezinde yüksek kaliteli ispirto ve votka üretim işletmesi, yeni trolleybüs hattı devreye girmiştir. Bunların haricinde, Narın şehrinde deri ürünlerini işleme işletmesi; Cumgal ilçesinde memba suyu şişeleme işletmesi; At Başı, Cumgal, Narın ilçelerinde makarna üretim fabrikaları devreye girmiştir. Bu müesseseler yerel bütçelere vergi ödemekte, bu ise pek çok sosyal sorunu çözmeye yardım etmektedir.

Narın Serbest Ekonomik Bölgesi'nin oluşmasını ülkede diğer serbest ekonomik bölgelerin oluşması izlemiştir. Issık Göl bölgesi, Karakol belediyesi ve yerel devlet idaresi birimleri böyle bir bölgenin Karakol şehrinde oluşturulması kararı almışlardır.⁹ Kararın uygulanması prosedürü, Narın bölgesinin oluşturulmasındaki modelden farklı değildir.

Bahsedilenler dışında, üç yıl içinde serbest ekonomik bölgeler Calalabad bölgesinin Alay, Çon Alay ve Kara Kulca ilçelerinde oluşturulmuştur. Serbest ekonomik bölgelerin ülke ekonomisinin

⁷ *Postanovleniye Verhovnogo Soveta Respubliki Kirgizstan* "Ob Administrativnom Statuse Susamirskoy Dolini", 14 Aralık 1991, Sayı 653-XII.

⁸ Z.I. Kutabayev, *Ekonomika Kirgizstana i Svobodnye Ekonomičeskie Zony*, Bişkek, 1999, s. 217.

⁹ *Postanovleniye Pravitelstva Kirgizskoi Respubliki* "O Karakolskoi Svobodnoi Ekonomičeskoj Zone", 19 Şubat 1993, Sayı 72.

kalkınmasında lokomotif rol oynaması, yabancı yatırımları çekme aracı olması ve yerli malların uluslararası pazara çıkmasını sağlaması bekleniyordu.¹⁰ Karakol Serbest Ekonomik Bölgesi Genel Müdürü A. Abdurehmenova'nın açıkladığı gibi, "Bölgenin başlıca görevi Issık Göl bölgesinin doğu kesiminin ekonomik potansiyelini geliştirmektir. Bu, ekolojik olarak temiz müesseselerin rekabete dayanıklı malları üretmesini; Karakol'da şehirleşmenin hızlandırılmasını içermektedir. En önemlisi de, ek istihdam yaratması, nüfusun yaş ortalamasını yükseltmesi ve nihayetinde serbest bölge etrafında müteşebbisliğin geliştirilmesidir".¹¹ Ülkenin önemli ekonomistleri 1995 yılının sonunu bağımsız Kırgızistan'ın siyasi ve ekonomik değişiminin dönüm noktası olarak nitelendirmiştir.¹² Bu faaliyetler sonucunda çeşitli mülkiyet şekillerine dayanan ekonomi, iç ve dış piyasayı dikkate alan yeni sektörel yapı, yurtdışından ortaklar ortaya çıkmıştır. 1995 yılının sonunda istatistik verileri ekonominin iyileşmeye başladığını göstermekteydi. Uzmanların belirttiklerine göre, yeni aşama başlamıştır: devletin ustaca müdahalesi ile piyasa mekanizmalarının faaliyete geçirilmesi.¹³

Serbest ekonomik bölgelerin oluşturulmasında en iyi örnek, Bişkek Serbest Ekonomik Bölgesidir.¹⁴ Onun oluşmasında ülkedeki tecrübe kullanılmış, sosyo-ekonomik alt yapısı gelişmiş başkente yakın olması ve diğer şartları dikkate alınmıştır. Fakat, serbest ekonomik bölgelerin oluşması olumsuz etkiler de yaratmıştır. 1995 yılının sonu, 1996 yılının başlarında piyasa mekanizmasının işleyişinde bozukluklar görülmüştür. Tam bu sıralarda, ekonomistler, hukukçular ve bilim adamları bu yetersizlikleri farkedip, bütün bilimsel potansiyellerini kullanarak dünyadaki benzer bölgelerin işleyişini ve tecrübelerini incelemeye başlamışlardır. Tercih edilen yönde ilk iyileştirme çabaları görülmüştür. Mart 1996'da Kırgızistan Devlet Başkanı serbest bölgelerin gelişmesini engelleyen sorunların çözülmesine yönelik kanun yayımlamıştır.¹⁵

Bu belgeye istinaden vergi mevzuatında, gümrük kurallarında ve ülkedeki bölgelerin yönetim yapılarında düzenlemeler yapılmıştır.

Ağustos 1996'da olağanüstü durumlarda "İdea Kırgızistan" proje hazırlama birliği başkanı S. Ruspekov Kırgızistan'daki serbest bölgeler

¹⁰ "Svobodye Ekonomičeskiye Zoni: Ojdanıye realnosti", *Slovo Kırgızstana*, 27 Haziran 1996.

¹¹ *Slovo Kırgızstana*, 23 Haziran 1994.

¹² T. Koyçuyev, *Ukaz. Soç.* s.34-35.

¹³ T. Koyçuyev, *Ukaz. Soç.* s. 38.

¹⁴ *Postanovleniye Sobraniya Narodnih Predstaviteley Kırgızskoy Respubliki* "O Sozdanii Svobodnoy Ekonomičeskoj Zony Goroda Bişkek", 29 Temmuz 1995, Sayı 133-1.

¹⁵ *Zakon Kırgızskoy Respubliki* "O Vnesenii i Dopolnenii v Zakon Kırgızskoi Respubliki "O Svobodnih Ekonomičeskih Zonah v Kırgızskoy Respublike", 15 Mart 1996.

hakkındaki düşüncelerini özellikle de “serbest bölge etrafında bölgesel gelişimin hızlandırılması konsepti, sıcak denizlere açılma konsepti, ülkenin hava kapıları konsepti” ni açıklamıştır.¹⁶ Ruspekov’un Karakol bölgesini ziyaretinde onun önerilerini Malezyalı uzmanların çok iyi değerlendirdiklerini belirtmek gerekir. Bu konseptüel temeller doktrine dönüştürülmüştür; fakat, onların gerçekleştirilmesi için henüz erkendir.

Bu konudaki bir diğer önemli gelişme Talas Bölge Kurulu’nun Kara Bura ilçesinde serbest ekonomik bölgenin oluşturulması talebiyle Devlet Başkanı’na başvurusu olmuştur. Talas Bölge Kurulu’nun inisiyatifli destek görmüş, ve Maymak serbest ekonomik bölgesinin kurulması hakkında karar alınmıştır.¹⁷ 1997 yılının sonunda ülke yönetimine Calalabad Bölge Kurulu’nun bölgede serbest ekonomik bölge oluşturulması hakkında kararı intikal etmiştir. Calalabad şehrinin uygun ekonomik-coğrafik konumu ve üretim ve işgücü potansiyeli hesaba katılmıştır, ancak bu konuda olumlu karar alınmamıştır.

Ne var ki, 1998 yılının başında ülkede yedi serbest ekonomik bölge mevcuttur. Bu tür bölgelerin oluşturulmasının ülke ekonomisinin hızlı bir şekilde yükselmesini sağlayacağı fikri yaygındır. Fakat, tecrübeler göstermiştir ki, bu kadar çok sayıda bölgenin oluşturulması pek de faydalı değildir.¹⁸

Milletvekilleri grubu tarafından önerilen “Kırgızistan Cumhuriyeti’ndeki serbest ekonomik bölgeler hakkındaki” kanunda değişiklik ve eklemeleri öngören yasa tasansı Jogorku Keneş’e (parlâmentoya) sunulmuştur. Milletvekilleri bu tasarıyı reddetmişlerdir.

Ülkede serbest ekonomik bölgelerin incelenmesi için hükümet komisyonu oluşturulmuş ve sonuçta bu bölgelerden bazıları kapatılmıştır. Faal kalanların durumu da pek parlak değildir.¹⁹

Medya, onların faal kalmasının faydalı olacağı yönünde görüş bildiren beyanatlara yayınlamıştır.²⁰

Narin ve Karakol Serbest Ekonomik Bölgeleri genel olarak analiz edildiğinde onları ümit verici bulmak mümkün değildir. Başbakan Birinci Yardımcısı A. Tagayev’in belirttiği üzere bölgeler, “gelişigüzel,

¹⁶ S.Ruspekov, “Svobodnye Ekonomičeskie Zony: Oligarhiya ili Ekonomičeskaya Svoboda”, *Slovo Kirgıztana*, 08 Ağustos 1996.

¹⁷ *Ukaz Prezidenta* “O Svobodnoy Ekonomičeskoj Zone “Maymak” v Talasskoj oblasti”, 27 Ocak 1997, UP, Sayı 29.

¹⁸ Z.I Kudabayev, *Ukaz. Soç.* s.200.

¹⁹ *Zakon Kirgızscoj Respubliki* “O Likvidatsii Alayskoj, Çon-Alayskoj i Kara-Kuljinskoj Svobodnih Ekonomičeskih Zon”, 18 Ocak 1999, No:11.

²⁰ G. Luneva, “Kakoi Bit SEZ”, *Slovo Kirgıztana*, 18 Mayıs 2000.

gelişmiş ülkelerin serbest ekonomik bölgeleri yeterince araştırılmadan oluşturulmuştur. Olumsuz rolü fazla büyük ve idari bölgeye denk gelen serbest bölgeler oynamıştır. Bütün bölgeyi (il anlamında) serbest ekonomik bölge olarak ilân etmek oldukça erken olmuştur.”²¹

Narın bölgesinin çalışmasını onun sanayi merkezlerinden uzaklığı, alt yapının olmayışı, sert iklim şartları, kötü yollar, iletişimin güvenli olmayışı, nüfusun düşük alım gücü ve diğer faktörler etkilemiştir.

“Kırgızistan Cumhuriyeti’nde Serbest Ekonomik Bölgeler Hakkındaki” kanunda değişiklikler ve eklemelerin yürürlüğe girmesi hasat kampanyasını aksatan sebeplerden biridir.²² Bu durumda söz konusu, Narın serbest ekonomik bölgesindeki ekonomik subjelerdir.

Kabul edilen kanuna göre, subjelerin, serbest bölgelerin subjeleri olmayan tüzel ve gerçek kişilere akaryakıt, alkollü içecek ve tütün ürünlerini satması yasaklanmıştır. Narın Serbest Bölgesi subjeleri bu kanunu ihlâl etmekte ve de Olağanüstü Haller Fonu’na zorunlu olarak yapılması gereken mal dönüşümünün % 1.5’inin ödenmesinden kaçınmaktadırlar. Üstelik, ödemelerin tüzel kişinin serbest bölge sınırları içerisinde kaydolması anında yapılması gerekmektedir. Ne var ki, bu tür düzeltmeler serbest ekonomik bölge çerçevesinde ekonomik faaliyetlerin gelişmesini sağlayamamaktadırlar.

Maymak Serbest Ekonomik Bölgesinin açılması, Oş bölgesinde serbest bölge oluşturulması yönündeki proje, yine kalkınma yolundaki çıkmazı belirlemektedir. Milletvekilleri Birliği (Deputatski Korpus) ülke ekonomisinin bu şekilde kalkınmasının aktif muhalifi konumundadır. Milletvekili T. Şayliyeva, “Oş bölgesinde serbest ekonomik bölge oluşturulmamalıdır. Zira, bölge Afganistan’dan gelen uyuşturucu trafiğinin üssü hâline gelebilir” şeklinde bir açıklama yapmıştır.²³

Mevzuat, serbest bölgelerde vergi, gümrük ve diğer devlet organlarının kontrolünü yasaklamakta, bu ise bölgelerdeki yapılan işlemlerin doğruluğuna dair kuşku uyandırmaktadır. Diğer taraftan, ülkenin yabancı yatırımlara ihtiyacı vardır. Yatırımcılar, sadece gelişmemiş hukukî alt yapı yüzünden yatırımlarının tehlikeye düşmeyeceğinden emin oldukları zaman çekilebilir. Milletvekilleri, yatırımcıları mevcut kolaylıklardan mahrum bırakarak onları kaçırmıştır.

²¹ Slovo Kirgıztana, 27 Şubat 1996.

²² “Kto Vinovat i Çto Delat?”, Veçerni Bişkek, 7 Haziran 2000.

²³ “Vsya Strana Bolşaya Zona. Udastsya li Snyat Udavku s Umirayuşei Ekonomiki?”, Veçerni Bişkek, 7 Temmuz 2000.

.....
: **Yürütülen politikada**
: **köklü değişim yönünde**
: **önlemler alınmalı,**
: **her bölgenin ve ülkedeki**
: **serbest bölgeler ağının**
: **tümünün geliştirilmesi**
: **için strateji**
: **oluşturulmalıdır.**
.....

müdürlerin cezasız kalması olduğunu göstermektedir. Devlet kendi hatalarında ısrar etmeyi sürdürmektedir.

Sağlam kuruluşları en azından beş yıl vergilerden muaf tutmak yerine, hükümet anlaşılmaz inatçılıkla işi yokuşa sürüyor, neticede bu kuruluşların iflâsını ilân ediyor ve fahiş fiyatlarla satıyor, ya da onlara serbest bölgelerin subjesi olmasına izin veriyor.

Yazara göre yürütülen politikada köklü değişim yönünde önlemler alınmalı, her bölgenin ve ülkedeki serbest bölgeler ağının tümünün geliştirilmesi için strateji oluşturulmalıdır. 1998 ve 1999 yılının başlarında devlet düzeyinde serbest ekonomik bölgelerin kapatılması konusu ele alınmıştır. Ekonomideki durgunluk, mevzuat yetersizliği, yürütme organlarının hataları, bürokrasinin artması, stratejilerin ve devletin kalkınma programlarının gerçekleşmesini engelleyen sebeplerin sadece birkaç tanesidir.

Kırgızistan serbest bölgeleri geliştirebilir, bunu Davos'ta düzenlenen Dünya Ekonomi Forumu'na katılan Kırgız heyetinin gerçekleştirdiği görüşmeler de kanıtlamaktadır. Görüşmelerin sonuçlarına göre, Narın Serbest Ekonomik Bölgesinin geliştirilmesine ve turizm sektörüne 4.5 milyon Dolarlık yatırım yapılacaktır.²⁵ Ülkenin 2010 yılına kadarki kalkınma programı hazırlanmıştır.²⁶ Bu program, özetle; aşamalı kalkınmayı, devletin halka yakınlaşmasını, devletle piyasanın karşılıklı etkileşimini, uluslararası topluma açılmayı öngörmektedir.²⁷

²⁴ S. Lokteeva, "Svobodnaya Ekonomiçeskaya Zona Vmesto Şuby s Deputatskogo Pleça", *Veçerni Bişkek*, 7 Temmuz 2000.

²⁵ D.Kalykov, "V Gosti k Davnim Partneram", *Veçerni Bişkek*, 25 Ocak 2001.

²⁶ A.Ç.Kakeev, "Optimizatsia Upravlenia v Sisteme Organov Gosudarstvennoi Vlasti i Mestnogo Samoupravleniya Kırgızstana na poroge XXI veka", *Programma i Materialy Uçastnikov Simpoziuma*, Bişkek, 2000, s. 209.

²⁷ K.A. Kanimetov, "O Podhodah Formirovaniya Koppleksnyh Osnov Razvitiya Kırgızskoi Respubliki Do 2010g.", "Optimizatsia Upravleniya v Sisteme Organov Gosudarstvennoi Vlasti i Mestnogo Samoupravleniya Kırgızstana na Poroge XXI veka", *Programma i Materialy Uçastnikov Simpoziuma*, s.16.

Ülkedeki serbest ekonomik bölgelerin evrimini incelerken bunlardan daha perspektifli olanlarını belirtelim: Naryn, Karakol ve Bişkek.

Naryn Serbest Ekonomik Bölgesi

Ülkedeki serbest ekonomik bölgelerin sınırlarını incelemek gerekmektedir, özellikle de, bölge(il) topraklarının serbest bölgeye ayrılması kararından sonra. Alanı açısından sınırlandırılmış ve uygun coğrafik ve ekonomik konuma, gelişmiş alt yapıya sahip birkaç nokta bölge oluşturmak mantıklı olur. Bu bölgenin gelişme gösteren başlıca yönlerinin; hayvancılık, bununla birlikte yak ve keçi yetiştirme, tarım sektörü, sanayi(kömür üretimi), bilgi kaynakları(basın, elektronik-medya), Çin ile ticarî ilişkisi, turizm olduğunu belirtelim.

Bu alanlarda uygulanacak önlemler paketi sadece serbest bölge ekonomik subjelerini geliştirmekle kalmayacak, aynı zamanda bölge(il) nüfusunun yaşam standardının yükselmesini sağlayacak ve onun ekonomik gelişimine de itici güç olacaktır.

Karakol Serbest Ekonomik Bölgesi

Bölgesel ekonominin kalkınmasında ulaştırma alt yapısının geliştirilmesi çok önemlidir. Issık Göl bölgesinin batısında tarım için elverişli şartlar mevcut değildir. Güney bölgesinde sanayi kuruluşları, kuzeyinde ise tatil beldeleri, sanatoryumlar (Issık Gölü) yoğunlaşmış durumdadır. Bu özellikleri bölgenin ekonomik geleceğini planlarken dikkate almak gerekmektedir.

Böylelikle, Karakol Serbest Ekonomik Bölgesinin başlıca kalkınma yönü belirlemekte; turizm alt yapısı, balıkçılık, işleme sanayi, ulaştırma ağı, tarım (bağlar, iklim şartlarının verimli kullanılması), tatil beldeleri, şehirler ve köylerin alt yapısı, mal ve hizmetler piyasası, girişimcilik ve yeni teknolojiler. Bunların haricinde yabancı ve yerli yatırımcılar için elverişli şartlar yaratılmalıdır.

Bişkek Serbest Ekonomik Bölgesi

İklim şartları ve uygun ekonomik konumu itibarıyla Çu bölgesi ülkenin en elverişli bölgesidir. Bölgede sağlam sanayi işletmeleri mevcut ve pazarın yakın olması onu tarımcılıkta lider konumuna getirmektedir; bu durum ise Çu bölgesini devlet bütçesini besleyen şah damar hâline dönüştürmektedir.

Bişkek Serbest Ekonomik Bölgesi ve bölgenin (ilin) tamamının gelişme perspektifi şöyledir: alt yapı oluşturmak (uluslararası

.....
: **Ülkenin kendi devleti ve**
: **dünya toplumu tarihi,**
: **hukuk, yöneticilik, yöne-**
: **timin çağdaş metodları**
: **ve araçları konusunda**
: **eğitilmiş, yabancı dil bilen**
: **yeni yüksek kalifiye**
: **kadro ve uzmanlara**
: **ihtiyacı vardır.**
.....

uygulamak ve bilgi paylaşımını yaygınlaştırmak gerekmektedir.

Sonuç olarak, ülkedeki bölgelerin ortak sorunları hakkında söylenebilecek son söz, günümüzde serbest ekonomik bölgelerin kurulması ve onların oluşturulma ve gelişme zamanı şartına bağlanmaktadır.²⁸

Bu sorunu tekrar ele almak ve mevcut mevzuatta gereken değişiklikler yapmak faydalı olacaktır. Diğer taraftan, bundan önce alınan, serbest bölgenin bölge (il) sınırlarıyla denk gelmesi durumunda serbest bölge genel müdürünün bütün görevlerinin valiye devredilmesi konusundaki kararı değiştirmek gerekmektedir. Zira, serbest ekonomik bölge idareciliği kendine özgüdür ve teorik ve pratik bilgileri, iş tecrübesini gerektirmektedir. Bu özelliklere de valilerde pek rastlanmamaktadır.

Ülkenin kendi devleti ve dünya toplumu tarihi, hukuk, yöneticilik, yönetimin çağdaş metodları ve araçları konusunda eğitilmiş, yabancı dil bilen yeni yüksek kalifiye kadro ve uzmanlara ihtiyacı vardır. Bununla birlikte, bu insanlar yüksek ahlakî değer sahibi olmalıdırlar. Kadroların özenle seçilmesi ve yerleştirilmesi ile, ülke kısa zamanda ekonomik çıkmazdan kurtulup, rekabete dayalı, piyasa ekonomisine kavuşarak Orta Asya bölgesindeki liderlerden biri olabilir.

²⁸ Özellikle, "Bişkek Serbest Ekonomik Bölgesi hakkındaki" genelgede serbest bölgenin oluşturulması ve işlenmesine tanınan zaman oldukça geniştir. Dünyadaki tecrübe benzer konuda serbest bölgenin tam gelişmesine beş-sekiz yıllık zaman dilimini belirlemektedir.